

Een volle emmer

In dit artikel verken ik hoe je constructief kunt reageren op destructief gedrag van leerlingen. Gedrag, dat het gevolg is van de periode van gedwongen thuisonderwijs.

Onderwijs is bedoeld om kinderen en jongeren iets te leren. Ook tijdens de intelligente lockdown is er door onderwijzend Nederland bewonderenswaardig hard gewerkt aan digitale lessen om het leerproces toch te kunnen laten doorgaan. Maar zonder twijfel kun je stellen dat niet alle leerlingen erin geslaagd zullen zijn om thuis net zoveel te leren als op school. Er zullen zelfredzame kinderen en pubers zijn die met de aangeboden digitale lessen het gewenste leerniveau konden vasthouden. Er zullen echter ook leerlingen zijn die niet of nauwelijks aan hun schoolwerk gezeten hebben en de laptop voornamelijk als Netflix- en YouTube-machine hebben gebruikt. Ook zijn er kinderen en jongeren die vanwege een onveilige thuissituatie niet of nauwelijks aan leren toegekomen zijn. Als de lockdown voorbij is, zal de drang om de mogelijke leerachterstand

te repareren groot zijn. Tegelijkertijd besef je, dat dit wellicht nog niet zo eenvoudig zal zijn, omdat sommige leerlingen misschien een heel moeilijke tijd achter de rug hebben en niet meteen weer tot leren komen. Hoe ga je daarmee om?

Geen vakantiegevoel

Zodra de leerlingen weer naar school mogen, komen enkelen van hen met unieke en pijnlijke levenservaringen binnen. Ze dachten wellicht, toen ze op 15 maart te horen kregen dat de scholen dichtgingen, dat er een extra vakantie op het punt van beginnen stond. Een dag later merkten ze dat er toch wel iets raars was aan hun 'vakantie'. Ze zagen bijvoorbeeld dat hun ouders angstig waren. Bang om hun baan te verliezen, onzeker of hun winkel wel open kon blijven, gespannen of op

hun werk in de zorg het coronavirus niet zou toeslaan. Bovendien waren ouders gestrest, omdat ze ineens het werk van de meester of juf - zonder ervaring en kennis van zaken - moesten overnemen.

Leerlingen zagen dat hun ouders angstig en gespannen waren

Leerlingen hebben gezien dat hun ouders boos werden of juist breekbaar, met veel momenten van verdriet. Er waren wellicht ook leerlingen die zagen dat hun ouders niet zo lief tegen elkaar deden als op gewone dagen. Of dat vader of moeder opeens veel meer wijn dronk dan voor de crisis. En er zijn kinderen die wekenlang geen vriendjes of vriendinnetjes gezien hebben.

Uitvaart

Naast de confrontatie met een andere kant van hun ouders, maakten je leerlingen plotseling dagelijks kennis met cijfers over leven en dood. Ze zagen sterfgetallen in staafdiagrammen, taartpunten en grafieken. Sommigen zagen de dood wellicht van nog dichterbij. Misschien verloren ouders, (over)grootouders, kennissen, buurmannen of -vrouwen van een aantal leerlingen op jouw school de wedstrijd van corona.

Voor sommige kinderen was het de eerste keer dat ze met overlijden te maken kregen. In veel gevallen maakten ze - ik schrijf voorzichtig 'helaas' - geen kennis met het ontroerende ritueel van de bijbehorende uitvaart. In het beste geval zaten jullie leerlingen op anderhalve meter afstand van andere familieleden. Of klaptten ze onzeker in hun handen, terwijl oma in een auto voorbijkwam op weg naar een stille, troosteloze begraafplaats. De dood werd niet of nauwelijks 'gevierd'.

De 'gewone ellende'

Deze en nog veel meer andere gebeurtenissen zijn te zien als onrecht voor de kinderen/jongeren, aan corona gerelateerd onrecht. Helaas stond ook het onrecht dat niet gerelateerd is aan dit virus niet stil. De vechtscheiding die al in januari ingezet was, bereikte misschien wel een hoogtepunt. De fysieke, seksuele en/of mentale mishandeling ging gewoon door. Een dief ging er met alle gereedschap uit de bus van vader vandoor. En in het gezin waar het financieel al behoorlijk zwaar was, stopte net nu de wasmachine. Niet door corona, maar gewoon, omdat spullen nu eenmaal verslijten.

De druppel

Het omgaan met onrecht kun je vergelijken met opvangen van water. Je vangt het onrecht druppelsgewijs of in een flinke straal op in je persoonlijke emmer. Iedere persoon heeft een ander formaat emmer. Sommige emmers zijn poppenhuiswaardig en snel vol, andere

zijn zo groot als een speciekuip. Het onrecht druppelt of stroomt erin. En ja, het emmertje kan vollopen. En dan is er uiteindelijk de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen. Er is dan zoveel opgebouwd onrecht, dat een leerling er niets meer bij kan hebben en op iets kleins - bijvoorbeeld in de les - extreem reageert.

Zodra er meer onrecht is dan het kind of de jongere kan verdragen, stroomt de emmer over. Dat is het moment waarop hij de inhoud van zijn emmer uitstort over de buitenwereld. Het ervaren onrecht wordt in de vorm van ongewenst gedrag gepresenteerd aan de onschuldige derde: in dit geval de leraar, begeleider, een leerling of de hele klas.

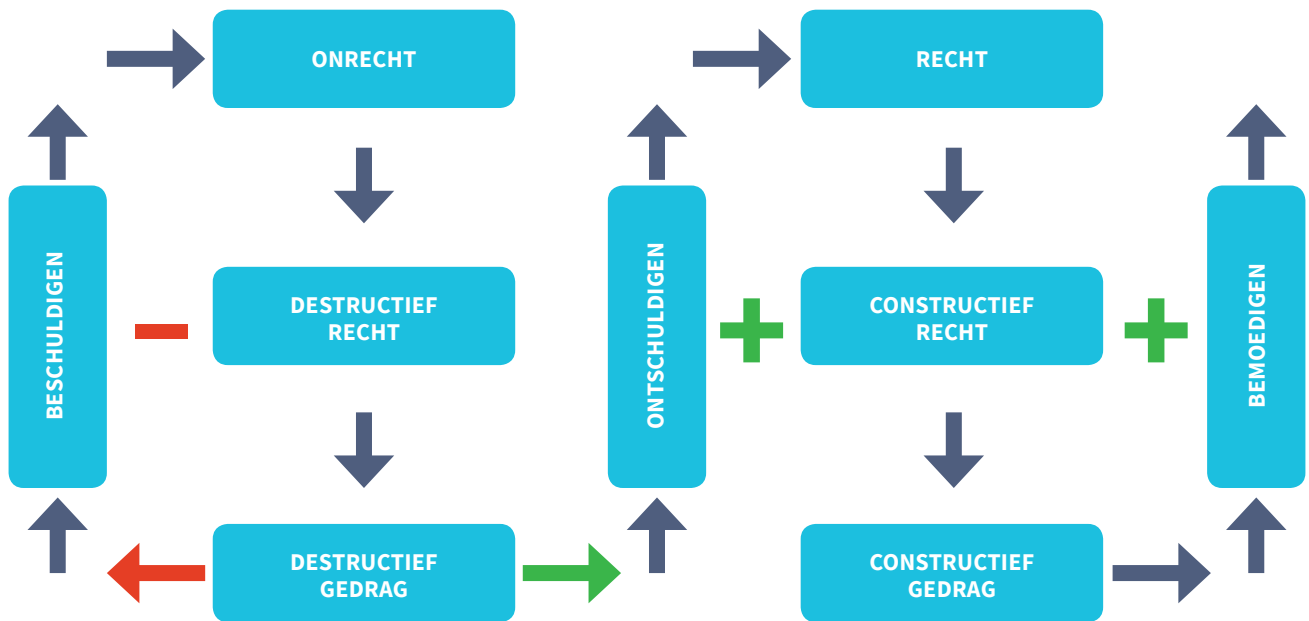
Sommige leerlingen zullen, als ze straks naar school komen, een volle emmer bij zich hebben, gevuld met het opgevangen onrecht, de pijn en het verdriet. Als je nog twijfelt over het bestaan ervan, denk dan eens aan je eigen emmer. Wat is er in jouw emmer gedruppeld de afgelopen maanden? Waar ving jij onrecht op, klein of groot? En wat voor effect heeft jouw emmer op jouw humeur? De coronacrisis kan gezorgd hebben - ook bij jou als begeleider of leraar - voor een emmer vol angst en emotie, boosheid en frustratie.

Als er meer onrecht is dan een kind of jongere kan verdragen, stroomt zijn 'emmer' over

Schema van rechtvaardigheid

Hoe ga je nu om met leerlingen met een volle emmer? Wat doe je, als leerlingen ongewenst reageren op jouw pogingen om les te geven? Als zij je goede bedoelingen overschreeuwen? Of als zij dromerig wegduiken in hun eigen binnenwereld?

Het schema van rechtvaardigheid (zie Figuur 1) geeft hierbij handvatten. Met dit schema werken we in de contextuele tweejarige opleiding voor intern begeleiders en leerlingbegeleiders (zie kader) om uit te leggen waarom leerlingen destructief gedrag vertonen. Het ervaren onrecht creëert een destructief recht. Vrij vertaald: mij is zoveel onrecht aangedaan of overkomen, dat ik het recht opbouw om het mezelf, een ander of de wereld 'betaald' te zetten. Ik mag die emmer uitstorten - destructief gedrag - in het gezicht van een ander of stort hem leeg op het nieuwe tapijt in de aula. Omdat kinderen vanuit hun existentiële loyaliteit hun ouders vaak niet lastig willen vallen met die 'storting', is de kans groot dat ze met hun emmertjes jouw school binnenstappen om de rekening te vereffenen. Terwijl jij je uiterste best doet om het lesgeven weer

Figuur 1: Schema van rechtvaardigheid.

op te starten, gaat een deel van de leerlingen brutaal doen, vechten, schelden, duwen en trekken. Stank voor dank? Tijd voor repressieve interventies? Ga jij de leerling beschuldigen?

Twee richtingen

Om antwoord te geven op deze vragen keer ik terug naar het schema van rechtvaardigheid (Figuur 1). Hierin zijn twee richtingen te onderscheiden: destructief gedrag en constructief gedrag (zie onder aan het schema).

Richting 1: destructief gedrag

Destructief gedrag is gedrag dat schadelijk is voor de (mensen in de) omgeving van de leerling en/of voor de leerling zelf. In veel gevallen is dat gedrag te corrigeren: een leerling past zijn gedrag aan, omdat hij ontdekt dat het geen gepast gedrag was. Soms hebben interventies echter geen effect. Dat destructieve gedrag valt in de categorie 'volle emmer'. Het gedrag is dan een afleidingsmanoeuvre voor het onrecht dat de leerling overkwam (de afgelopen periode). Hij heeft een destructief recht ontwikkeld en zoekt een plaats om de frustratie over dat onrecht uit te serveren.

Een leerling is geen klier voor zijn plezier

Een boze begeleider of leraar gaat dat niet stoppen. Sterker nog, jouw boosheid wordt door de leerling ervaren als nog meer onrecht en gaat daardoor een verslechtering van het gedrag opleveren. De leerling zal denken: weer iemand die niet ziet waarom ik doe wat ik doe. En hij zal nog harder gaan schreeuwen om

aandacht voor zijn volle emmer. De *beschuldigende* vinger richting het ongewenste gedrag zal zorgen voor een neerwaartse spiraal en een toename van destructief gedrag (zie links in Figuur 1).

Richting 2: constructief gedrag

Het heeft niets met geitenwollen sokken te maken als je leerlingen met onrechtvervingen ruimte geeft om hun verhaal te vertellen. Als je ziet dat zij na de periode van thuisonderwijs opvallend én repeterend destructief gedrag vertonen, word dan niet boos. Wees nieuwsgierig. Ga op zoek naar het onrecht dat heeft plaatsgevonden. Kijk samen naar de volle emmer. Maak ruimte voor het verhaal achter het gedrag. Vertraag de inhaalslag op het vlak van kennis, maak tijd voor het verhaal dat jouw leerling eerst moet overbrengen - om daarna ruimte te krijgen voor jouw kennis. Wat leerlingen met een destructief recht nodig hebben, is een volwassene die weet dat de leerling geen klier is voor zijn plezier. Pas als jij als begeleider of leraar een leerling ruimte geeft om te vertellen, kun je zijn angst en verdriet erkennen. Dat doe je door aan te geven dat je ziet hoe verdrietig het is dat hij oma al zes weken niet heeft mogen bezoeken, door te zeggen dat je begrijpt dat het spannend is dat mama in een verpleeghuis werkt, of door oprecht te condoleren naar aanleiding van het overlijden van een familielid dat het niet gered heeft. Je *ontschuldigt* de leerling en dit draagt eraan bij dat hij weer constructief gedrag kan gaan vertonen (zie rechterkolom van Figuur 1).

Positieve groep

Om de kans op destructief gedrag te verkleinen, kan het helpend zijn om de eerste lesweek vooral eerst ruimte te maken voor de ervaringen sinds 16 maart.

In het *Handboek Positieve Groepsvorming* (Bakker-De Jong & Mijland, 2015) staan tal van werkvormen die je kunt inzetten bij het opstarten van het onderwijs. Maak ruimte voor de verhalen van de leerlingen. Wat was er plezierig de afgelopen weken, wat was moeilijk? Om wie maakte jij je zorgen? Wie zag jouw zorgen? Bij wie zag jij meer zorgen dan normaal? Wat was het fijnste moment? En welk moment deed je pijn? Maak ruimte om te vertragen. De leerlingen zullen je later belonen met de gewenste leerversnelling.

Tekorten repareren?

Natuurlijk is er in de 'coronatijd' volop digitaal onderwijs verzorgd. Toch zullen veel leraren en begeleiders het idee hebben dat er tekorten zijn ontstaan. Ik begrijp het verlangen om die tekorten te repareren. Eindelijk kun je de leerlingen immers weer echt onderwijs – met de broodnodige interactie – geven over thema's als rekenen, grammatica en spelling. Eindelijk kun je met passie en geduld de leerlingen op weg helpen naar voldoende basiskennis om na de zomervakantie goed voorbereid te starten in het volgende jaar. Een deel van de leerlingen – voorzien van een grote emmer of een minder gevulde – zal prima meteen weer gewoon aan de slag kunnen.

Tegelijkertijd weten leraren en begeleiders ook dat leerlingen die een volle emmer bij zich dragen, echt eerst iets anders nodig hebben. Hoewel er inmiddels kritiek is op de piramide van Maslow (1943), kun je denk ik wel stellen (en daar is geen wetenschap voor nodig) dat leerlingen met een volle emmer niet als eerste levensbehoefte hebben: leer mij de tafel

van zeven. Hun brein zit te vol levensgrote andere thema's. Die tafel van zeven is wel het laatste waar het brein aan denkt.

Leerlingen met een volle emmer hebben niet als eerste levensbehoefte: leer mij de tafel van zeven

Andere bril

Als je met een andere (contextuele) bril naar het gedrag van je leerlingen kijkt, zie je geen leerlingen, maar mensen met een levensverhaal. Op zoek naar constructief gedrag wijs je het destructieve gedrag niet af, maar plaats je het in een breder perspectief. Je gaat uit van het gegeven dat het gedrag waar je last van hebt, ergens een voedingsbodemp heeft. Je 'ontschuldigt' de leerling door niet alleen naar de leerling te kijken, maar ook naar diens emmer(tje). Daarmee neem je de leerling niet zijn verantwoordelijkheid af, want bijvoorbeeld schelden, duwen en trekken zijn gedragingen die niet oké zijn. Je plaatst de 'schuldvraag' echter in een breder perspectief. Er zijn onrechtvervingen voorafgegaan aan het gedrag. Er is een wereld tussen thuis en op school die van invloed is op het gedrag. De afgelopen tijd was die wereld complexer dan ooit, dus de kans op ongewenst gedrag is nu ook groter dan ooit. Ongewenst gedrag kent echter een ontstaansgeschiedenis.

Thuis is thuis, school is school, hoor ik soms zeggen. Je bent er toch voor je vak? Klopt. Maar als wat zich

tussen thuis en school heeft afgespeeld van invloed is op jouw werk als begeleider of leraar, is thuis ook school en school ook thuis. Als een leerling zich slecht gedraagt, is er vaak iets wat hij slecht verdraagt. Praat met de leerling niet alleen over zijn *gedragen*, vraag ook eens naar zijn *dragen*.

Ik ben toch geen therapeut?

Als ik het schema van rechtvaardigheid op een van mijn trainingen doceer, komt altijd de – terechte – vraag: ‘Maar ik ben toch geen therapeut?’ Dat klopt; school is inderdaad geen instituut voor psychotherapie. Sterker nog: het is voor leerlingen zelfs onveilig als de begeleider of leraar zich als therapeut gaat gedragen. Zij zijn er immers voor het begeleiden van het leerproces. Maar een volle emmer kan wel het leerproces belemmeren. En aangezien het de primaire opdracht is van de school om kinderen en jongeren iets te leren, ben je indirect ook degene die aandacht moet hebben voor de gevulde of overstromende emmer die het leren belemmert. Ik doe geen oproep om therapeutisch te interveniëren. Maar als het leren door destructiviteit belemmerd wordt, moet je wel kijken hoe je de leerling kunt helpen om weer tot leren te komen. Je hoeft de emmer dus niet leeg te scheppen (therapie), maar moet wel zien dat de leerling een emmer bij zich draagt (empathie).

Versnelling

Wat ik vooral hoop, is dat jij als begeleider of leraar oog hebt voor die volle emmers. Dat de leerlingen iemand treffen die zich realiseert dat de emmers wel eens voller kunnen zitten dan ooit tevoren. Dat er nagedacht is over de vraag: hoe hard zijn de leerlingen op mijn school eigenlijk geraakt? Oog hebben voor kind/jongere en emmer werkt al verlichtend voor leerlingen. Soms kan het zijn dat je zorgen hebt over de zwaarte

De LBBO is de overkoepelende organisatie voor de beroepsgroepen van intern begeleiders, ambulant begeleiders, gedragspecialisten, jonge-kindspecialisten, beeldbegeleiders, specialisten begaafdheid en zelfstandig begeleiders in het onderwijs.

van de emmer. In dat geval kun je, in nauwe verbinding met de ouders, kijken of er een therapeut is die de draaglast kan verlichten. Iemand die de leerling kan helpen iets aan de inhoud van de emmer te doen. Die doorverwijzing naar een therapeut zal echter pas succesvol zijn als je samen met de ouders erkend hebt dat een leerling die zich slecht gedraagt een veel te volle emmer draagt. En ik beloof je, dat als jij samen met de leerlingen naar de emmer kijkt, zij uiteindelijk sneller de tafel van zeven leren dan wanneer je met deze tafel begonnen was. Zoals eerder gezegd: in de vertraging zit de versnelling...

Literatuur

- Bakker-De Jong, M. & Mijland, I. (2015). *Handboek Positieve Groepsvorming*. Oirschot: Quirijn.
- Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation, *Psychological Review* 50(4): 370-396.
- Mijland, I. (2019). *Cerveau Mijland*. Oirschot: Quirijn.

Ivo Mijland

Ivo Mijland is opleider voor de tweejarige opleiding contextuele leerlingbegeleiding van Ortho Consult in Utrecht. Info op www.orthoconsult.nl.

Meer lezen over Weer naar school?

*Kijk dan op onze website bij publicaties lbbo.nl/publicaties/webinars-lbbo-en-extra-artikelen
Bekijk dan ook gelijk onze materialenbank.
Hier vind je alle door de LBBO gepubliceerde artikelen (alleen te downloaden voor leden).*